

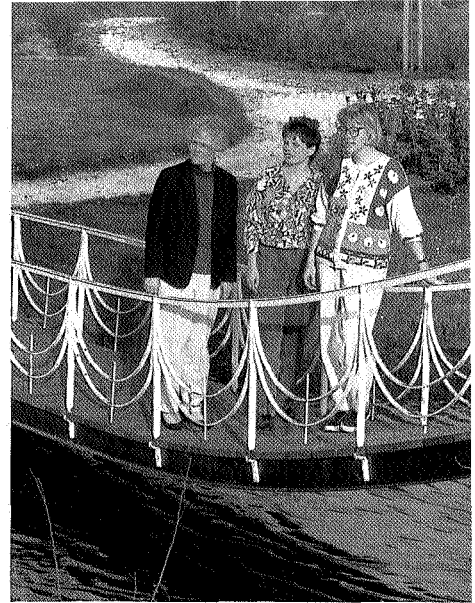
Noordpeil landschapsarchitecten wordt gevormd door een maatschap van drie vrouwen: Marlies Duran, Els van der Laan en Ollie Hof.

werken vanuit hun woon-

plaats, respectievelijk Dondoren, Harlingen en Zwolle. Het werkoverleg vindt plaats

op het kantoor in Harlingen. Zij houden zich bezig met terreininrichting van bedrijven, rekonstrukties van landgoederen en buitenplaatsen, ontwerpen van tuinen en erven, van klein tot groot. Van twee opdrachten, de Epemastate en de Klinze, volgt hier een verslag.

NOORDPEIL

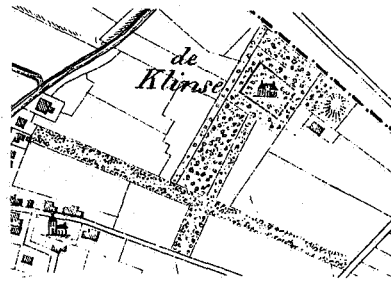

Ollie Hof, Marlies Duran, Els van der Laan (vlnr) vormen de maatschap Noordpeil

Els van der Laan Marlies Duran

NOORDPEIL landschapsarchitecten heeft voor enkele states in Friesland een rekonstruktieplan gemaakt, zoals onder andere voor Epemastate te IJsbrechtum en De Klinze te Oudkerk. Van beide states is bekend dat de tuinarchitect L. P. Roodbaard betrokken is geweest bij de aanleg van tuin en parkbos. De ontwerptekeningen voor beide parken zijn echter niet meer aanwezig. Uitgangspunt bij het opstellen van rekonstruktieplannen is de historische ontwikkeling van de betreffende state. Een historisch kader biedt de mogelijkheid om de karakteristieke elementen en de opbouw van het terrein duidelijk in kaart te brengen. Met deze 'kaart' kunnen vervolgens de elementen en historische waarden van verschillende tuinstijlen in een toekomstplan worden vastgelegd. Herkenbaarheid en samenhang zijn van groot belang.

Het rekonstruktieplan voor De Klinze is gericht op herstel van de oorspronkelijke, landschappelijke aanleg (rond 1830), die met name nog zichtbaar is aan de vijfverpartijen en het reliëf. Bij Epemastate is de landschappelijke aanleg nog slechts aanwezig in de vorm van een slingerende waterloop. Een latere aanleg in de neo- of cottagestijl (rond 1900) is daar nog zichtbaar aan het geometrische lanenstelsel in het parkbos en de parterre van buxushaagjes aan de voorzijde van het huis.

De Klinze in de periode van de landschappelijke aanleg rond 1830 en de nauwelijks gewijzigde situatie in 1930

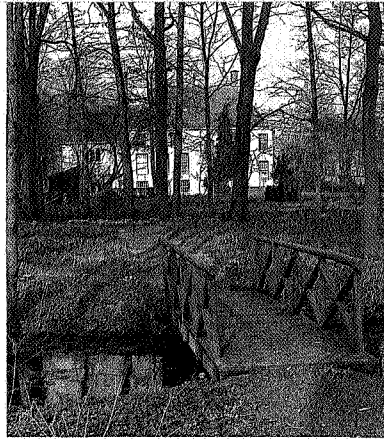
Statige stinsen

In Friesland werden de eerste versterkte en goed verdedigbare stenen huizen, de stinsen, geleidelijk vervangen door vreedzame buitenhuizen, de states. Deze waren omgeven door tuinen en parkachtige bossen, veelal ontworpen in bepaalde stijlen die in die tijd de mode waren.

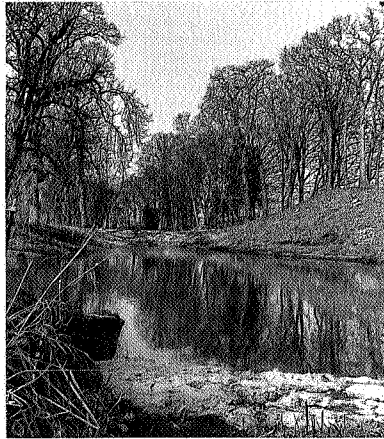
In de 19e eeuw heeft Lucas Pieters Roodbaard, een van de eerste tuinarchitecten die de landschapsstijl in Nederland en met name in Fries-

land toepaste, verschillende buitenplaatsen in deze provincie veranderd in landschapsparken, zoals onder andere de Prinsentuin te Leeuwarden, Staniastate te Oenkerk, De Klinze te Oudkerk, Vijversburg te Rijperkerk en Ropta State te Wijnaldum. Roodbaard (1782-1851) was opgeleid tot 'portraitschilder' maar in 1823 stond hij ingeschreven te Leeuwarden als 'architect van buitens'. Zijn landschapsstijl toont glooiende gazons met verspreide boomgroepen, waterpartijen in natuurlijke vormen, slingerende paden en een opvallend reliëf.

Deze brug verbindt de donkbeeldige as vanaf de opritlaan naar het parkbos van Epemastate.

De hoogte rechts van de ijsvijver van De Klinze doet de plaats van een ijskelder vermoeden

FOTO'S: GERT FOPMA

overzicht van planologische en beleidsmatige aspecten (onder andere het gemeentelijke bestemmingsplan). Bij de beschrijving van de historische ontwikkelingen is archiefonderzoek een zeer belangrijk onderdeel. Oude kaarten, afbeeldingen en beschrijvingen maar ook kasboeken van de betreffende families kunnen veel informatie verschaffen. Samenwerking met kunsthistorici is hierbij van groot belang.

In de planvorming wordt aangegeven op welke wijze het herstel en herinrichting van tuin, parkbos en eventueel daaraan grenzend landschap zal plaatsvinden. Het gaat daarbij alleen niet alleen om het herstel van vijvers, paden en beplanting of herbouw van bruggetjes en priëlen, maar ook om technische voorzieningen zoals de waterhuishouding. Van groot belang is het toekomstig gebruik van het park, met name de ontwikkelingen op het gebied van recreatief (mede)gebruik, maar ook de ontwikkelingen op het gebied van natuur- en landschapswaarden. Tevens wordt bij het opstellen van een rekonstruktieplan rekening gehouden met het toekomstige onderhoud en beheer van een park. Evenals een overzicht van de kosten en een fasering van de uitvoering.

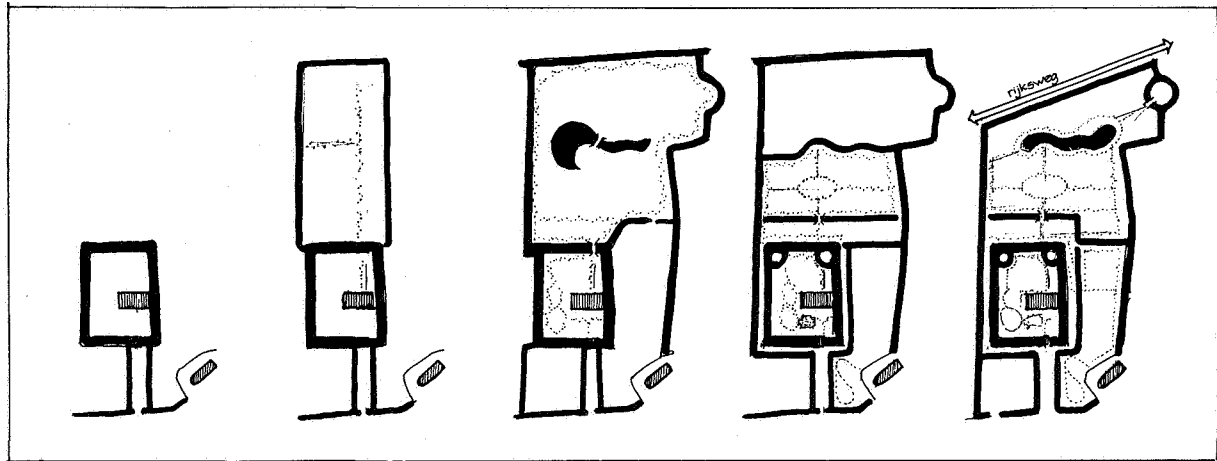
Om vandaag de dag deze states in stand te houden is veel geld nodig. In het verleden heeft men zich vaak gericht op het onderhoud van het gebouw; tuin en parkbos kwamen daarbij op het tweede plan. Momenteel is de situatie zodanig, dat men in een aantal gevallen van de oorspronkelijke aanleg niet veel meer kan waarnemen. Dichtgegroeide vijverpartijen en gedempte grachten, door slecht onderhoud geschonden lanen en doorsnijdingen van het terrein als gevolg van de aanleg van (snel)wegen kunnen daar de oorzaak van zijn.

Hernieuwde glorie

Een herstelplan voor de omgeving van een dergelijk buiten is hét aangewezen middel om het oorspronkelijke karakter en de oorspronkelijke schoonheid weer zichtbaar te maken. Herstellen betekent reconstrueren; puzzelen met bekende en onbekende stukjes. Echter de historische lijnen en elementen zijn niet altijd herkenbaar en in te passen in de huidige situatie. Grondslag voor een rekonstruktieplan is een inventarisatie van de bestaande situatie en een

Epemastate

Epemastate, een van de oudste states in Friesland, is bekend vanwege de fraaie verzameling van stinzenplanten, zoals de bostulp en boerencrocus.

Situatie rond 1700

Formele aanleg
(Vegelin kaart 1739)

Landschappelijke aanleg
(Kadastrale kaart 1832)

Neo- of cottigestijl rond 1900

Rekonstruktieplan 1989

Historische ontwikkeling Epema state

De state, gelegen ten westen van Sneek in het dorpje IJsbrechtum, is ongeveer 6 hectare groot en bestaat uit verschillende delen: een oprijlaan, een binnentuin met het huis en poortgebouw omsloten door een gracht, een singel met pad aan de buitenzijde van de gracht, een weiland aan de voorzijde, bosgebied tussen het huis en een kerk, een voormalige moestuin en een parkbos met weiland aan de zuidkant. Aan deze zijde doorsnijdt de rijksweg van Sneek naar Bolsward het terrein van de state.

Door verwaarlozing van het parkbos waren de diverse stijlkenmerken nauwelijks meer herkenbaar. Het doel van het rekonstruktieplan (1989) was tuin en parkbos op een zodanige wijze te herstellen, dat deze stijlkenmerken (opnieuw) zichtbaar zouden worden.

Edele state

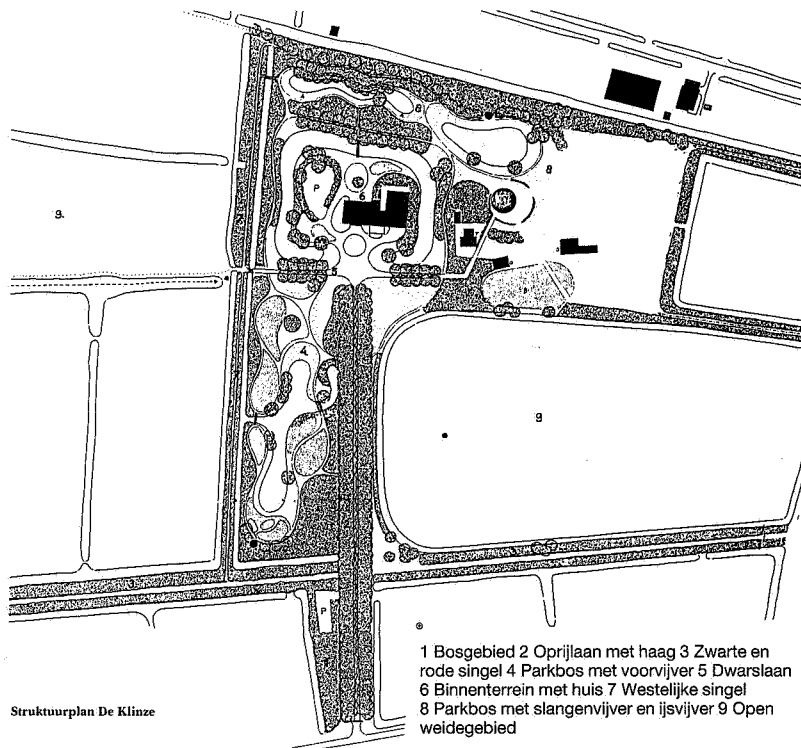
Epemastate wordt in een akte van 1511 genoemd en bezat een toren, een poort met gracht en een stinswier (een ronde, hoge terp met daarop een verdedigingstoren). Kenmerken voor een versterkt huis. Belangrijke veranderingen aan het huis hebben rond 1720 en 1820 plaatsgevonden. Vermoedelijk is er in diezelfde periode een formele en een landschappelijke aanleg van het terrein geweest. Op de kadastrale kaart uit 1832 is de waterpartij in de vorm van een vraagteken te zien, overeenkomstig de landschappelijke ontwerpstijl van L. P. Roodbaard. Uit een kasboek uit 1825 blijkt dat er een bedrag van f 10,- aan Roodbaard is betaald, waarmee de betrokkenheid van deze architect is bevestigd. Aan het einde van de 19e eeuw worden alle bomen in het bos gekapt en verdwijnt de landschappelijke aanleg. Alleen een waterloop blijft als restant van de waterpartij nog bestaan.

In het begin van deze eeuw is weer een bos aangeplant met een symmetrisch lanenstelsel in de zogenoemde neostijl. Op de kruising van de lanen is een ellipsvormige rozentuin aangelegd. Op de kadastrale kaart uit 1895 is te zien dat twee ronde eilandjes in de hoeken van de gracht aan de zuidzijde zijn aangelegd. Voor het huis ligt een parterre, bestaande uit gras met rozenvakken, een zonnewijzer, omsloten door een buxushaag. Van de neostijl zijn de meeste kenmerken nog zichtbaar, zij het sterk verwaarloosd.

Het plan bestaat uit een aantal delen: de heropbouw van de bestaande tuin en het parkbos, de heraanleg van een verloren gegaan bosperceel en daarnaast de nieuwe aanleg van het parkeerterrein aan de voorzijde van de state.

Reliëf, ruimte en massa

Uitgangspunt bij de heraanleg van het bosperceel is dat het één geheel moet gaan vormen met het bestaande bos. Dat betekent niet alleen

Structuurplan De Klinze

handhaving van de aanwezige lanen, maar ook aanleg van een nieuwe laan die een verbinding vormt tussen het bestaande lanenstelsel en het nog aan te leggen bosgebied. De 'landschappelijke' vorm van de sloot is vertaald in een vijverpartij. Het vormt een aantrekkelijk element in dit nieuwe bosgebied, maar tevens kan het voor een goede opvang van overtollig water zorgen. Met de afgegraven grond is een aarden wal gemaakt, waarmee de invloed van de rijksweg wordt afgezwakt. Ruimtes in een bosgebied zijn belangrijk. In het verlengde van de as die via de oprijlaan door het huis naar achteren loopt, ligt een open plek in het bos, de voormalige rozentuin. Vanuit deze plek is een ruimtelijke relatie gelegd met de wier aan de oostzijde van het park. Deze vormt een schitterende afsluiting van het parkbos, van waaruit men een uitzicht heeft op het landschap maar ook op de waterpartij in het bos. Deze wier komt voort uit de bestaande bolling van de waterloop. Archeologisch onderzoek heeft echter uitgewezen dat op deze plaats geen sprake is geweest van een stinswier (daterend uit de 13e eeuw), waarover eerder sprake is geweest.

Bos en lanen vormen in het plan de massa, waarbij de lanen de structurele dragers van het geheel zijn. Het herstelplan in het bestaande bosgedeelte bestaat grotendeels uit het versterken van het lanenstelsel, onder ander door het verwijderen van onderbegroeiing. Het verbinden van de hoofdas door middel van een brug over een bestaande waterloop is een belangrijke bijdrage.

In de voormalige moestuin ten westen van het huis is een boomgaard geprojecteerd waar oude vruchtrassen zullen worden geplant. De vruchtboomgaard wordt omsloten door een hazelaarhaag; peterselievlier zorgt voor een aantal accenten. Roodbaard maakte in zijn ontwerp veelvuldig gebruik van de peterselievlier. Door naast de oprijlaan een nieuwe toegang te maken, kan op het weiland ten westen van de oprijlaan een parkeerterrein worden aangelegd. Het parkeerterrein heeft een symmetrische opzet met in het midden een breed bladerdek van bomen. De randen zijn omsloten door dichte begroeiing, zodat de auto's aan het zicht worden onttrokken. De oprijlaan is nu evenwichtig tussen het struweel komen te liggen.

De Klinze

De Klinze, een seeckere heerlijke state

Met deze woorden beschrijft men in een akte uit 1721 De Klinze, een state ten oosten van Oudkerk gelegen in de gemeente Tytsjerkstradiel. De ligging van De Klinze, op de grens van het Friese kleigebied en de Trynwâlden is landschappelijk gezien zeer waardevol. 'Oppe klinke wenje' verkaart de situering van deze state.

Het huidige park, ongeveer 8 hektare groot, is naar een ontwerp van L. P. Roodbaard rond 1836 aangelegd. De Klinze is gelegen tussen de singels die in dit gebied voorkomen. De oprijlaan is zeer karakteristiek met de vier rijen oude eiken en de beukenhaag, die de rijbaan voor de heer des huizes scheidt van het voetpad voor de

gewone burger. De gracht om het huis is door Roodbaard vergraven in een ronde vorm. De drie waterpartijen staan alle in relatie met het huis. De Voorvijver geeft het aanblik aan de voorzijde van het huis, de Slangevijver beëindigt de zichtas uit de formele periode (het verlengde van de oprijlaan) en de IJsvijver verklaart de hoge rug aan de noordzijde van het terrein, waar vermoedelijk in het ontwerp een ijskelder is opgenomen. (Deze is waarschijnlijk nooit uitgevoerd).

Delen van het park waren door verwaarlozing niet meer toegankelijk, hoewel de oorspronkelijke ruimtelijke structuur nog enigszins is terug te vinden: bospercelen omsloten door een stelsel van lanen en singels. Zichtbare en herkenbare elementen uit het landschappelijk ontwerp van Roodbaard, zijn de vijverpartijen én het reliëf dat in het anderszinds vlakke terrein is aangebracht. De verwaarloosde toestand is het gevolg van het feit dat het landgoed in 1976 in drie delen werd verkocht. Door deze opsplitsing is de samenhang uit het park verdwenen. Resultaat was een uiteindelijk in waarde verminderd park. Samenwerking en overleg tussen de verschillende eigenaren en belanghebbenden (met als doel een goede organisatiestructuur voor het gehele park), is voor dit rekonstruktieplan dan ook van essentieel belang.

In het plan is uitgegaan van een rekonstruktie van De Klinze volgens het Roodbaard-ontwerp. Historisch onderzoek en informatie van de

beheerder en omwonenden dienen onder meer als bron van gegevens. Het park zal in fasen worden hersteld, waarbij als eerste achterstallig onderhoud dient te gebeuren. Dat maakt De Klinze op korte termijn weer een aantrekkelijk landgoed voor een rekreatant en de state krijgt weer een duidelijke functie in het Friese landschap.

De state kent een rijke historie met de daaraan verbonden veranderingen in gebouwen en tuinaanleg. Een aantal elementen heeft de tand des tijds helaas niet doorstaan, zoals de hangbrug, de grot en het tuinhuis. In het rekonstruktieplan wordt er van uitgegaan dat verschillende van de karakteristieke elementen worden hersteld. De slangenvijver en de ijsvijver bijvoorbeeld, zullen in hun oorspronkelijke vorm worden teruggebracht.

Rekreëren in oude sferen

De rekreatieve mogelijkheden van De Klinze kunnen intensiever worden gebruikt. Op de plaats waar in het verleden een boerderij heeft gestaan, is in het plan een lokatie aangegeven waar een rekreatief steunpunt kan worden gemaakt. Een dergelijk steunpunt kan de regionale betekenis van het park vergroten. Gedacht kan worden aan een museale functie, onder andere oude muziekinstrumenten. Het terrein rondom de IJsvijver is bij uitstek geschikt voor het houden van openluchtconcerten van bijvoorbeeld oude muziek. Een dergelijke functie verstrekt het historische karakter en de sfeer van een dergelijke state.

Aansluiting op rekreatieve (wandel, fiets, kano) routes in de omgeving naar andere states (Staniastate) vergroten de aantrekkelijkheid van de Trynwâlden enorm.

Tot slot

Beide rekonstruktieplannen zijn opgesteld in het kader van het Integraal Structuurplan Plan voor het Noorden des Lands, uit het fonds voor Natuur- en landschapszorg. Naast dit fonds hebben ook de betrokken gemeenten en eigenaren een bedrag beschikbaar gesteld om het plan op te stellen en een eerste fase van het plan uit te voeren. Deze eerste fase is inmiddels voor beide parken uitgevoerd; bij De Klinze zijn de waterpartijen opgeschoond, de waterhuishouding hersteld en achterstallig onderhoud gepleegd, bij Epemastate is de heraanleg van het bosperceel langs de rijksweg gerealiseerd. Het doel van het plan is tevens om andere (subsidie) bronnen aan te spreken. Bij Epemastate zal dit jaar bijvoorbeeld het parkeerterrein worden aangelegd. De ontwikkelingen van beide parken kunnen worden bekeken, want zowel Epemastate als De Klinze zijn voor het publiek opengesteld.

Markante oprijlaan van De Klinze met 4 rijen oude eiken met beukenhaag

